

Moseid i Stortinget 23/10-48

107454

"Elverumsfullmakta"

Regjeringa har den visse vona at ei ny og lys framtid skal koma for landet ein gong.
Opprop frå Regjeringa 10. april ved Kbht.

Etter krigen, og spesielt i historiebøkene på skolen, er hendingene 9. og 10. april 1940 - på Hamar og Elverum - blitt sett i glans og ramme.

Stortingets storslagne opptreden, under førerskap av Hambro står i minnet som ein stor bautastein for motstandsvilje, demokrati og sjølvrespekt, krystalisert ut i ei generalfullmakt til regjeringa Nygaardsvold.

Fullmakta har blitt eit religiøst teseskrift, bygd opp som forsvar for alt som skjedde av "hardkjør" og "provisoriske" inngrep i London.

Noen har meint at det aldri er blitt gitt noe generalfullmakt frå Stortinget på Elverum, men ~~slike~~^{slike} oppfatninger har hatt svært vanskelig for å få plass.

Likevel, som vi skal sjå, har det i enkelte lokalaviser, og forsåvidt også andre stader, vorte hevda at Elverumsfullmakta aldri har eksistert. Elverumsfullmakta er ei oppkonstruert myte, for ikkje å seie - det reine falskneri!

Viss dette verkeleg er rett, er det ein samfunnsmessig avgrunn som åpner seg, som ingen kan måle. Men hittil kan ein vel seie at "fasaden" er blank.

Her vil vi imidlertid stille spørsmål, grovt og brutalt:

Er Elverumsfullmakta ei diger skrøne, eit propagandapåfunn, som er blitt brukt som eit slags "legalt fotfeste" for arrestasjoner, dødsstraff og vold?

I det store verket: Det norske Storting gjennom 150 år, kan ein lese: "Den ekstraordinære situasjon krevde ekstraordinære tiltak. Det er forklaringen på den nærmest ubegrensede rekkevidde fullmakten fikk og likeledes på den måte forslaget ble bifalt på, uten formell votering".

Er dette heile sanninga?

Kva meines med nærmest ubegrensa rekkevidde? Kva var det som var unntatt, og kva var det Stortinget på Elverum hadde reell fullmakt til å bestemme?

Vi blir ikkje så lett kvitt dette problemet, dersom ein på skikkelig vis vil befatte seg med det.

At ein ekstraordinær situasjon krevde ekstraordinære tiltak, er det lett å vere enig i - men skal man i ein slik situasjon sette mindre krav til at ein held seg godt innfor sikker lov og rett?

Har ein ikkje i slike situasjoner vere særleg aktpågivende, slik at ein ikkje i farten kjem til å gjere noe katastrofalt gale - eller som ein langt frå her meint å vere med på?

Itter som dette arbeidet er leiting etter viktige, men meir eller mindre ukjente spor, må vi ta oss tid til å undersøke nærmere.

Var alt så enstemmig?

Det er enighet om at det ikkje ble gjort noe vedtak, og det er i høg grad eit merkelig forhold. Det er svært vanskelig å tru at ein så vidt formell mann som stortingsprezident Hambro, ville ha gjort ein slik tabbe, dersom han for alvor meinte at det burde utformes ei generalfullmakt, ut over det Grunnloven gir tilsagn om, og atgang til. Det er rimelig å tenke seg at man kom til at det ikkje var behov for noe spesiell fullmakt, eller at det faktisk ikkje var høve til å gi noe fullmakt ut over Grunnloven.

Det er i alle fall heilt klårt, at det ikkje var noe enstemmighet som rådde i dette fullmakts spørsmålet.

Stortingsmennene Ingv. Førre, Neri Valen og Carl P. Wright har tydelig gjort til kjenne, at de tar avstand frå at det har eksistert noe Elverumfullmakt.

Ein slem innvending blir det også, at der ikkje var noen stortingsreferent tilstades. Det pleier å vere tre. Her var det ingen. Referat frå stortingsmøtet er derfor seinere tatt opp etter hukommelse, og har visstnok fleire gonger blitt retta.

Alle lover og vedtak blir seinere kunngjort i Norsk Lovtidende, men Norsk Lovtidende av 9. mai 1940, nemner ikkje noe om Elverumfullmakt. Det er først i ein utgave av 15. august 1940 at ein fin noe om eit:

"Stortingsvedtak (på Elverum) som enstemmig gir Regjeringen fullmakt til å gjøre alle vedtak som er påkrevd for å vareta rikets interesser inntil Stortinget - etter samråd med Regjeringen og presidentskapet - kan bli sammenkalt på ny".

Det som var hovedspørsmålet for Stortinget på Elverum, var om det kunne være mulig å komme fram til ordning med tyskerne. Det såg mørkt ut for landet, og tanken på ein slags dansk ordning, var i høg grad aktuell.

Stortinget vedtok derfor å velge 3 representanter, som sammen med Koht skulle kunne reise til Oslo og forhandle med minister Bräuer. Stortingsmennene Sundby, Lykke og Rowinckel ble valgt.

Sannsynligvis hadde det komme fram til ei sasje, om ikkje England så ureservert hadde lovt rask og tilstrekkelig hjelp, og dersom ikkje Quisling hadde blitt stående i vegen.

Som eit punkt to på stortingsmøtet, kom så stortingspresidentens filosofering om ei fullmakt.

Ein må med full rett kunne kalle det filosofering, eller eit tankeinnfall. Forholdet er nemlig at presidenten ikkje utformer noe skriftlig i ei så viktig sak, men nøyer seg med å referere sine tanker. Det kan synes nærmest som ei slags sondering, for fullmaktsforslaget ble, med eit visst opphold gjenntatt, men da med ei ny formulering.

Dessuten er det fullstendig galt/^{a seie}at det ikkje ble noe ordskifte eller kommentar, til presidentens overveielser.

Følgende replikkveksling viser det:

Førre: "Jeg vil spørre hvilken hjemmel man har i Grunnloven for en sånn beslutning? Jeg går ut fra at den er der, men jeg vil spørre hvilken paragraf det er."

Stray: "Det gir seg av seg selv, for vi har en bestemmelse om at Regjeringen kan gi provisoriske anordninger i det tilfelle at Stortinget ikke er samlet. Det er den samme fullmakt vi gir nå".

Getz: Fullmakten ligger i situasjonen. Vi kan ikke begynne å granske etter paragrafer".

Presidenten: Det er en helt riktig bemerkning, og Stortinget bekrefter alene ved sin beslutning den generelle adgang til å gi provisoriske

anordninger som Regjeringen har i den tid Stortinget ikke er samlet".

Ferre: Hvis Regjeringen har den fullmakt, behøver den ikke å få en ny".

Kowinckel uttrykte seinere sin forbauselse over at representantene skulle sendes heim, og synes derfor aldeles ikkje å ha tenkt å gi noen generalfullmakt, i alle fall ikkje på dette tidspunktet.

Stortingsmann Friis uttaler seg slik i Stortinget 20. juli 1949:

Regjeringens utgangsstilling i London var nokså brøket. Elverumsfullmakten, som var grunnlaget for Regjeringens virksomhet, var i virkeligheten ikke bevisst tenkt i forbindelse med en slik eventualitet som det å skulle over til London. Det var i virkeligheten tenkt med et kortere perspektiv".

Når Friis så seint som i 1949 innrømmer så vidt mye, er det lett å forstå, at her er det noe som er galt.

Det må bli meir og meir umulig å påstå at det ble gitt ei generalfullmakt til Regjeringa i Elverum.

I Grunnloven vil ein elles finne at det berre er høve til å gi provisoriske "anordninger" for spørsmål ~~xxxxxxxxxxxxxxxxxxxx~~ som har med toll, handel, næringsvegef og politi å gjere. Det er det eine, men det har aldri, i noe tilfelle, vore høve til å gi "provisoriske anordninger" med tilbakevirkende kraft - langt mindre på denne måten å skaffe seg politisk herredømme over eiendom, liv og død.

Et Storting på Elverum, eller på noen annen stad, ville klart nok ikkje ha noen rett til å gi fullmakter ut over Grunnloven - om det hadde vore aldri så enstemmig.

Dette var sikkert nok også oppfatninge både blant stortingsrepresentanter, redaksjonen i Norsk Lovtidende og Regjeringa inntil stortingsdets presidentskap i forhandlingene med tyskerne, lag-nadstungt forsøker å bløffe om ei generalfullmakt som Stortinget hadde gitt regjeringa på Elverum - og som presidentskapet måtte forholde seg til.

Neri Valen hadde i desember 1945 ein artikkelserie i Varden, der han fortell:

"Fyrste gongen det blei tale om denne spesielle fullmakta frå Stortinget til riksstyret under riksrådsforhandlingene, var den 16. juni om kvelden.

Med vilje gjorde ein ovenfor tyskarane eit nummer av spørsmålet, for ved å godkjenne at fullmakta fell bort, å vinne føremuner i kongespørsmålet.

Fyrst etter at riksrådsforhandlingene 17. juni med avsnittet om Elverumsfullmakta ble kjent i London, blei det i regjeringsfråsegna 24. juni propagandert med den fullmakt som Stortinget ga riksstyret i Elverum".

Ingveld Førre skriv i Andøye Avis 1945/46, og fastslår at det ikkje ble votert over Hambros forslag. Men seier han: "Nå vil det jo kunne hevdes at det her kun foreligger en formell feil. Men faktum er at herr Hambros siste innlegg måtte oppfattes som han frafalt forslaget".

Og Førre fortsetter: Jeg uttalte på grunnlag av herr Hambros siste erklæring at når Regjeringen har sin fullmakt i henhold til Grunnloven, var det intet grunnlag for å vedta en ny fullmakt. Dermed avsluttedes debatten om dette spørsmål. Og noen votering ble ikke foretatt".

Om referatet i Stortingstidende, seier Førre, at det pleier å være rett, og at ein ellers får det til godkjennelse. Men når det gjelder møte på Elverum, ser han til sin forbauselse at referatet er omarbeidd:

"Mine uttalelser er omskrevet og forkortet. Og så heter det, at da det ikke fremkom innsigelser, ansees herr Hambros forslag som vedtatt".

Stortingsreferatet er altså skrive med "fri" hand. Er det til å tru?

Stortingsmann Carl P. Wright har offentliggjort eit brev så seint som 21. januar 1960:

"Sommeren 1940 forsto jeg av et svar som Kongen ga Stortingets presidensskap i anledning av de mange forslag i forbindelse med riksrådsforhandlingene at Regjeringen umulig kunne ha det stenografiske referat av Stortingets forhandlinger på Elverum!"

I London hadde jeg en dag en samtale med daværende justisminister Terje Wold, nu høyesterettsjustitarius Terje Wold, og pekte på det he!

feilaktige at Regjeringen i sine provisoriske anordninger henviste til Elverumsfullmakten og den og den paragraf i Grunnloven. Jeg sa ham

at Elverumsfullmakten aldri hadde blitt votert over og følgelig ikke vedtatt eller forkastet. Han stusset over mine opplysninger og trakk riktigheten i tvil. Det kunne han selvfølgelig gjerne gjøre. Men hvad jeg aldri har forstått, er at han ikke straks sendte et referat av mine uttalelser til stortingspresidenten som da oppholdt seg i Amerika. Da hadde denne sak på et tidlig tidspunkt kunne ha blitt oppklart".

Seinare ble det vel forseint, eller det ble verre og verre å rette opp ting som åpenbart var galt - og som det dessverre ble beleilig å misbruke.

Det notatet som Regjeringa fekk i London av diskusjonen frå Elverum, var visstnok eit referat som professor Keilhau hadde fått utarbeidd etter hukommelse. Keilhau var visstnok på Elverum, men stortingsmøte var eit stengt møte.

Ein nevø av utenriksminister Koht, Ragnar S. Grude, har eit interessant lydbandopptak frå 14. april 1957 der Koht fnyser og gir klart greie for sitt syn:

Elverumsfullmakta - ho eksisterer ikkje! Det var berre noko Hambro fann på for å gjere seg interessant. Det var berre eit fullmaktsframlegg. Ho vart ikkje ein gong røysta over, og da er det ikkje noko vedtak. Ho var beint fram ikkje turvande. Lova dekte alle tilhøve som sto i framlegget på forehand.

Det må vel da kunne vere rett å føye til, at viss ei eventuell fullmakt berre kunne dekke det som Grunnlova ga rom for - som naturlegvis er korrekt - da er jo de provisoriske anordningene med dødsstraff og "lover" med tilbakevirkende kraft, så stygge og alvorlige misgrep, at det blir å sidestille med krigsforbrytelser.

Er det ikkje snart på tide å seie det som det er?

Det er forevrig enda eit viktig moment som kjem inn i dette bilde - og som nærmest fullstendig synes å ha vorte skjult eller oversett:

Stortinget på Elverum ga nemlig ei generalfullmakt. Ei fullmakt til eit tillitsmannsutvalg på 8 personer som Regjeringe kunne innkalle "til drøftelser, uten at det hele Storting

blir innkalt".

Som tillitsmenn for Stortinget ble, "etter forslag fra gruppene, oppnevnt Magnus Nilsen, Madsen, Børøe, Gøtt, Nowinckel, Valen, Hundseid og Moseid.

Stortinget ble utsatt til særskilt innkallelse finner sted".

Det norske Storting, bind III side 382

Diskusjon:

Vi ser at nye stortingsmater ble utsatt. Det må vel denne gongen ha betydning, inntil videre!

Forøvrig hadde Stortinget gitt fullmakt til 8 tillitsmenn, som skulle fungere på vegne av Stortinget. Altså, ei reell Elverumsfullmakt!

Ble tillitsmennene tatt med på råd noen gong? Nei, de ble fullstendig neglisjert.

Kva slags ansvar, og kva slags følger er det rimelig å trekke ut av det?

Naturligvis kunne det by på vansker for Regjeringa å få kontakt med tillitsmennene, men noen umulighet, var det i ikkje.

blitt

Ville den fiktive Elverumsfullmakta ~~ikk~~ tatt i bruk, dersom tillitsmennene hadde vært med på råd?

Det er ganske utenkelig.

Forøvrig har eg nemnt at stortingspresidenten, ved møte i Elverum, refererte sine fullmaktsoverveielser to gonger, men med forskjellig formulering. Terje Wold gir i Stortinget 25. oktober 1948 ei klar bekreftelse på det:

Etter første formulering, skulle innkallelse av Stortinget foretas av presidensskapet, som vanlig, men i overenstemmelse med Regjeringen, og etter den annen formulering, skulle selve innkallelsen skje ved Regjeringen og presidentskapet i felleskap.

Vi har sett forskjellige fortolkninger.

Forøvrig supplerer Gabriel Moseid den framstillinga som Neri Valen har offentliggjort med sine artikler i Varden. Moseid opplyser at det var på forhandlingsmøte 16. juni at "biskop Berggrav plumpet ut med en bemerkning om Elverumsfullmakten, og dermed var forhandlingene i saksen. Delbrügges reaksjon var spontan, og meget kraftig.

Moseid i Stortinget 23. okt. 1948.

Ja, denne ustanselige biskop Berggrav.

Men finnes det ikkje noe utsegn i ettertid frå Hambro sjølv som kan bidra til å belyse fullmakteproblemet?

Jo, forsåvidt gjer det, det. I Stortinget 20. juli 1948 repliserer Hambro til stortingsmann Friis, som sa "fullmakta hadde blitt strekt langt utover det som hadde vart forutsetninga".

"Når herr Friis syntes å betvile at Elverumsfullmakten hadde hatt i tanker eller som bakgrunn, noe mer enn et ganske kortvarig opphold på fremmed grunn, er det ikke riktig. Vi var alle i det fremmede etter hvert klar over at den norske regjering var helt konstitusjonell orden. Vi var med på å tøy Elverumsfullmakten så langt som dens elasticitetsgrense tillot".

Alle ble "etter hvert" klar over? Og Elverumsfullmakta måtte gi tøy? Korleis står dette utsagnet i forhold til replikkutvekslinga på Elverum, der presidenten definerer tankene sine slik: "Stortinget bekrefter alene med sin beslutning den generelle adgang til å gi provisoriske anordninger som Regjeringa har i den tid Stortinget ikke er samlet". Skulle Stortinget bindes også av det presidenten eventuelt tenkte - ut over det som ble sagt?

På den andre side. Når Hambro i ettertid skulle uttale seg om dette, kva kunne ein da reint objektivt vente?

Vi var så lojale mot Nygaardsvold, at "vi holder på å få tårnslyng av det"! Sa Hambro. Han foreslo jo også æreslønn. Var det tårnslyng, eller var det eit drypp?

Nei, Hambro hadde, med eller mot sin vilje, blitt sittende grundig fast. Han måtte vel nesten seie, det han sa.

Eller måtte han ikkje det?

Er det å vente at han skulle innrømme at alt var misforståelser - misforståelser som meir og meir utvikla seg til den reine galenskap.

"Elverumsfullmakta", studiehefte - særtrykk av Spor i vår nære historie. 10 stk studiehefter, kr 50,- fritt tilsendt. Forhåndsbestilling av Spor i vår nære historie, kr 130,- innb. Astor Forlag 8174 Høvel. Postgironr 3 45 41 62.